

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Aleksandra Lelov

**Reševanje medetničnega konflikta v Makedoniji od leta 2001 do
danes**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Aleksandra Lelov

Mentor: doc. dr. Vladimir Prebilič

Somentor: asist. dr. Uroš Svete

**Reševanje medetničnega konflikta v Makedoniji od leta 2001 do
danes**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

Moji družini

*...ker mi pusti biti jaz
in me vedno podpira,
ne glede na to, kako nore
se morda včasih zdijo moje sanje.*

REŠEVANJE MEDETNIČNEGA KONFLIKTA V MAKEDONIJI OD LETA 2001 DO DANES

Diplomsko delo pred vami se osredotoča na reševanje medetničnega konflikta v Republiki Makedoniji po tem, ko se je ta leta 2001 soočila z oboroženimi aktivnostmi albanskih ekstremističnih skupin na delu njenega ozemlja. Na nastanek konflikta so vplivali tako notranji kot zunanji dejavniki. Zunanji dejavniki, ki so vplivali na varnost in stabilnost države so se kazali v težkih odnosih med Makedonijo in njenimi sosednjimi državami in dogodkih v njeni neposredni bližini. Notranji dejavniki pa so izvirali iz kontradikcije med makedonskim in albanskim prebivalstvom, ekonomske in socialne nestabilnosti in političnih razmer. Konflikt je ogrozil ozemeljsko integriteto in suverenost države, življenje in varnost njenih državljanov ter njihove pravice, kakor tudi mir v širši regiji. Vladavina prava na celotnem ozemlju je bila pod vprašajem.

Pod pritiskom mednarodne skupnosti so se začela pogajanja, ki so se 13. avgusta 2001 končala s podpisom Ohridskega mirovnega sporazuma, katerega določbe so povečale pravice manjšin v državi in okrepile oblast na lokalni ravni v okviru decentralizacije.

***Ključni pojmi:** Republika Makedonija, medetnični konflikt, oborožen spopad, človekove pravice*

SOLVING THE ETHNIC CONFLICT IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA FROM 2001 TO TODAY

This diploma thesis focuses on solving the ethnic conflict in the Republic of Macedonia, after in 2001 this country faced armed action of Albanian extremists on part of its territory. The conflict was influenced by both internal and external factors. External factors, which affected the country's safety and stability, were reflected in a deterioration of relations between Macedonia and its neighbouring countries and events in the surrounding area, while internal factors originated from contradictions between the Macedonian and Albanian populations, economic and social instability and the political situation.

The conflicts jeopardized territorial integrity and sovereignty of the state, lives and safety of its citizens and their rights, as well as peace in the broader region. The rule of law in the whole area was questionable as well.

Negotiations started under the pressure from the international community and ended on 13 August 2001 with signing of the Ohrid Agreement, which gave greater rights and autonomy to the country's minority population and strengthened, through decentralisation, the competencies of local governments.

***Key words:** Republic of Macedonia, ethnic conflict, armed action, human rights*

Seznam kratic	6
1 UVOD	7
1.1 Metodološko hipotetični okvir	9
1.1.1 Cilji in pomen naloge	9
1.1.2 Raziskovalno vprašanje	9
1.2 Metode preučevanja	9
1.3 Struktura diplomskega dela	10
1.4 Razlaga osnovnih pojmov	10
1.4.1 Etnični konflikt	10
1.4.2 Oborožen konflikt	11
2 OBOROŽEN KONFLIKT 2001	12
2.1 Razlogi za nastanek konflikta	12
2.2 Izbruh sovražnosti in oborožen konflikt	14
2.3 Akterji v spopadu	16
2.3.1 Albanska stran	16
2.3.2 Makedonska stran	17
3 UKREPI PRI REŠEVANJU KONFLIKTA	18
3.1 Ukrepi Republike Makedonije	18
3.1.1 Vlada narodne enotnosti	18
3.1.2 Koordinacijsko telo za soočanje s krizo	19
3.1.3 Center za krizno upravljanje	19
3.1.4 Vojaške in obrambne aktivnosti	19
3.2 Posredovanje mednarodne skupnosti	21
3.2.1 NATO	22
3.2.2 Evropska unija	24
3.2.3 OVSE	26
4 OHRIDSKI SPORAZUM	27
4.1 Izvrševanje Ohridskega sporazuma	29
4.1.1 Izobraževanje	30
4.1.2 Uporaba jezikov	31
4.1.3 Decentralizacija	31
4.1.4 Posebni parlamentarni postopki	32

4.2 Izzivi po Ohridskem sporazumu	33
5 MAKEDONIJA PO OHRIDSKEM SPORAZUMU/ DANES.....	34
6 ZAKLJUČEK.....	36
7 LITERATURA.....	38

Seznam kratic

- ARM – Armija na Republika Makedonija (vojska Republike Makedonije)
- DPA – Demokratska partija na Albancite (Demokratska stranka Albancev)
- DUI – Demokratska unija za integracijo
- EU – Evropska unija
- FYROM – Former Yugoslav Republic of Macedonia (Nekdanja jugoslovanska republika Makedonija)
- LDP – Liberalna demokratska partija (Liberalno-demokratska stranka)
- LP – Liberalna partija (Liberalna stranka)
- NATO – North Atlantic Treaty Organisation (Organizacija severnoatlantskega sporazuma)
- NDP – Narodna demokratska partija (Narodna demokratska stranka)
- OVK – Osvobodilna vojska Kosovo
- OVSE – Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi
- ONV – Osvobodilna narodna vojska
- PDP – Partija za demokratični prosperitet (Stranka demokratičnega napredka)
- RM – Republika Makedonija
- SDSM – Socialdemokratskiot sojuz na Makedonija (Socialnodemokratska zveza Makedonije)
- SFRJ – Socialistično federativna republika Jugoslavije
- SP – Socialistična partija (Socialistična stranka)
- SPM – Socialistička partija na Makedonija (Socialistična stranka Makedonije)
- UČK – Ushitra Clirimatre e Kosoves (Osvobodilna vojska Kosova)
- VRMMO – DPMNE –Vnatrešnomakedonska revolucionerna organizacija – Demokratska partija na makedonsko nacionalno edinstvo (Notranja makedonska revolucionarna organizacija – Demokratska stranka makedonske nacionalne enotnosti)

1 UVOD

Za zahodni Balkan¹ je značilno, da so se spremembe varnostne situacije v državah izvajale na nasilen način. Vse do leta 2001, celo desetletje po razpadu Socialistične federativne republike Jugoslavije (SFRJ), so Makedonijo obravnavali kot model relativno harmonične koeksistence dveh etničnih skupin, makedonske in albanske, dokler ni v začetku leta 2001 sledil izbruh sovražnosti in oboroženih napadov v Makedoniji. Kriza se je zaključila šele 13. avgusta 2001, ko je bil pod pritiski in naporu mednarodne skupnosti v Ohridu podpisan sporazum o miru (t.i. Okvirni ali Ohridski sporazum). Ohridski sporazum so podpisali predstavniki glavnih političnih strank (dveh največjih makedonskih in dveh največjih albanskih).

Varnostno vprašanje v Makedoniji so zamajali tako notranji kot zunanji dejavniki. Notranji dejavniki so izvirali iz kontradikcije med makedonskim in albanskim prebivalstvom, ekonomske in socialne nestabilnosti in političnih razmer. Vpliv zunanjih dejavnikov pa so predstavljali predvsem težki odnosi med Makedonijo in njenimi sosednjimi državami in vplivi dogodkov v njeni neposredni bližini, na njeno varnost in stabilnost (Grizold in Mitrevska 2009, 176).

Medetnični konflikt v Makedoniji se ni začel z nastankom samostojne makedonske države.²

Skupščina Republike Makedonije je neodvisnost razglasila 17. septembra 1991 na podlagi rezultatov referendumu o neodvisnosti, ki so ga izvedli 8. septembra 1991.³ Za samostojno državo je glasovalo 95,32% udeležencev referendumu, legitimnost pa mu je spodkopalo dejstvo, da so Albanci referendum v veliki večini bojkotirali. Nov pravni in politični okvir Makedonije je bil zaključen s sprejetjem ustave 17. novembra istega leta. Z razpadom SFRJ in nastankom novih držav se je albansko prebivalstvo, ki je do začetka devetdesetih let 20. stoletja živelo v SFRJ, znašlo v novi politični realnosti, ki je nastala na ozemlju nekdanje

¹ Območje Zahodnega Balkana zajema: Albanijo, Bosno in Hercegovino, Hrvaško, Črno goro, Srbijo, Makedonijo in z Resolucijo št. 1244 Varnostnega Sveta ZN tudi Kosovo.

² Konflikt je bil navzoč tudi v času SFRJ, vendar je bil parcepiran predvsem kot boj Albancev za njihove narodnostne pravice v širšem okvirju, torej okvir celotne SFRJ, ne le znotraj Makedonije; Albanci znotraj SFRJ so bili namreč razmejeni zgolj z republiškimi mejami, ki pa zaradi enostavnega prehajanja niso predstavljale bistvene ovire za njihovo politično delovanje in povezovanje. Pomemben razlog, da se konflikt ni razvnel prej, je bila tudi politika Titove SFRJ, ki je nacionalistične težnje praviloma zatrla s silo.

³ Pot Makedonije v neodvisnost se je sicer uradno začela že 25. januarja 1991, ko je skupščina tedaj še Socialistične republike Makedonije sprejela Deklaracijo o suvereni in neodvisni državi Makedoniji. V Deklaraciji je bilo eksplicitno nakazano, da je razglasitev neodvisnosti le še vprašanje časa.

skupne države. Nove državne meje so zarezali tako, da so Albanci nekdanje SFRJ po novem živeli v dveh državah: a) v okviru ZRJ v pokrajini Kosovo, v nekaterih južnosrbskih občinah (Preševo, Medveđa in Bujanovac) in na vzhodu Črne gore⁴, b) v zahodnem delu Makedonije. V nekaj več kot dvomilijonski Makedoniji je skozi sodobno zgodovino ves čas živelo albansko prebivalstvo. Njihovo relativno število je vse od popisa l. 1948 naraščalo, izjema je bil le popis iz l. 1953, ko je bil njihov delež 12,5%.⁵ Z naslednjim popisom l. 1961 in vse do zadnjega popisa l. 2002 je njihovo število konstantno naraščalo – v tem popisu se je za Albance opredelilo 25, 17% prebivalcev Makedonije (oz. 509.083 oseb), za Makedonce pa 64,17% (1.297.981 oseb). Ob tem velja omeniti tudi dejstvo, da je delež Makedoncev po popisih od leta 1961 do zadnjega popisa l. 2002 konstantno upadal (Grizold in Zupančič 2008, 330-331).

Kmalu po samostojnosti se je Makedonija začela integrirati v mednarodne organizacije. Makedonija je bila v OZN (Organizacija združenih narodov) sprejeta 8. aprila 1993 z imenom Nekdanja jugoslovanska republika Makedonija (Former Yugoslav Republic of Macedonia, FYROM), polnopravna sodelujoča država OVSE (Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi) je postala oktobra 1993, novembra 1995 je bila sprejeta v Svet Evrope, 15. novembra 1995 v Partnerstvo za mir, leta 1997 je postala članica Evroatlanškega partnerskega sveta, 29. aprila 1997 je podpisala Stabilizacijsko–pridružitveni sporazum z Evropsko Unijo (EU). (Danforth v Grizold in Zupančič 2008, 330). Makedonija predstavlja tudi pomemben komunikacijski vozil in glavno prometno povezavo v JV Evropi. Skozi zgodovino, so bili na to področje vezani številni geostrateški interesi sosednjih držav in evropskih velesil. Makedonija je izredno pomembna za varnost celotnega Balkana, zato se evropske in svetovne velesile, še posebej ZDA trudijo ohraniti stabilnost v državi. Na njeno strateško in ekonomsko vlogo so vplivali: železniška povezava Makedonije preko Bolgarije z zahodno in vzhodno Evropo ter z Bližnjih in Srednjim Vzhodom, preko Albanije pa z Jadranom in jugozahodno Evropo ter izgradnja Balkanske transverzale vzhod-zahod (Grizold in drugi 1999).

⁴ Z razglasitvijo neodvisnosti Črne gore junija 2006 so se Albanci »znašli«⁴ še v eni novi državi, Črni gori.

⁵ Glavni razlog za upad albanskega prebivalstva leta 1953 je posledica tega, da so bili Turki, makedonski muslimani in Romi, ki so bili še leta 1948 v popisu opredeljeni kot Albanci, po novem popisu registrirani kot Turki.

1.1 Metodološko hipotetični okvir

1.1.1 Cilji in pomen naloge

Makedonija je bila vse od razpada Jugoslavije smatrana kot »oaza miru« na Balkanu, vendar so številni vzroki, tako notranji kot zunanji, pripeljali do eskalacije nasilja.

Z diplomskim delom želim prikazati razmere v Makedoniji, ki so nastale po izbruhu oboroženega konflikta v začetku leta 2001 zaradi nasilja albanskih skrajnežev na severu države. Prikazati želim oborožen spopad in reševanje le-tega s strani treh akterjev (Albanska etnija, Republika Makedonija (RM) in mednarodna skupnost).

Cilji:

- opredeliti notranje in zunanje vire ogrožanja nacionalne varnosti oz. razloge, ki so pripeljali do oboroženega konflikta,
- preučiti akterje sprtih strani in razvoj dogodkov oboroženega spopada,
- predstaviti angažiranost sprtih strani za reševanje konflikta in vlogo mednarodne skupnosti pri tem.

1.1.2 Raziskovalno vprašanje

Eskalacija nasilja v Makedoniji je pomenila grožnjo stabilnosti za celotno regijo. Vsi trije akterji so se zavzemali za hitro reševanje konflikta, kar je avgusta pripeljalo do podpisa Ohridskega sporazuma, ki je začrtal okvir za reševanje konflikta.

Raziskovalno vprašanje:

Kakšen je bil odziv makedonske strani na napad albanskih skrajnežev in kako sta k reševanju konflikta pristopili sprti strani in kako mednarodna skupnost?

1.2 Metode preučevanja

Ključni metodološki pristop v diplomskem delu predstavljata analiza primarnih in analiza sekundarnih virov. S pomočjo analize primarnih virov sem preučila uradne dokumente in poročila, kot sta na primer Zakon o obrambi Republike Makedonije in Ohridski sporazum.

Sestavni del analize, analiza sekundarnih virov, pa so predstavljale knjige ter članki in uporabni viri iz medmrežja.

Uporabila sem tudi pojasnjevalno in opisno metodo, s katerima sem opredelila in opisala ključna pojema: etnični konflikt in oborožen konflikt. S študijo primerov sem analizirala mirovne operacije, ki so se odvijale v RM in sem tako dobila odgovore na vprašanje, kakšen je bil mandat posameznih misij, kakšne so bile njihove naloge, cilji in podobno. Uporabila pa sem tudi metodo zgodovinske analize in primerjalno metodo, s katerima sem opredelila razloge za razvoj konflikta.

1.3 Struktura diplomskega dela

Diplomsko delo je sestavljeno iz uvoda, metodološko-hipotetičnega okvirja, jedra in zaključka. V jedru diplomskega dela bom predstavila razloge za konflikt (notranji in zunanji viri ogrožanja), opisala bom oborožen spopad (prostorski in časovni okvir, potek in obe sprti strani in posredovanje mednarodne skupnosti) in reševanje le-tega (podpis Ohridskega sporazuma in aktivnosti vseh treh akterjev pri reševanju konflikta) na koncu pa bo sledil sklep.

1.4 Razlaga osnovnih pojmov

1.4.1 Etnični konflikt

Konflikti obstajajo na vseh področjih človeškega skupnega življenja. HIIK (Heidelberg Institute for International Conflict Research) opredeljuje konflikt kot spopad interesov o nacionalnih vrednotah in vprašanjih (območje, neodvisnost, samoodločba, avtonomija, ideologija, moč, sredstva) med vsaj dvema stranema (država, skupnost držav, organizacije, organizirane skupine), ki so odločene, da si zagotovijo svoje interese. Vsaj ena stran mora biti država (HIIK 2002).

Horowitz (v Stenšak 2005, 12) opredeljuje konflikt kot boj med različnimi skupinami znotraj določene družbe, ki skušajo doseči določene cilje in hkrati nevtralizirati ali celo eliminirati cilje druge skupine ali odstraniti drugo skupino v celoti. Konflikt med skupinami je tem bolj intenziven, kolikor obsežnejši je konflikt interesov in kolikor bolj se lahko nasprotne strani okoristijo s premočjo v sporu. V primeru, kadar sporna vprašanja zadevajo identiteto skupine

in njihove kulturne vrednote, je konflikt intenziven. »Ko konflikt med dvema etničnima skupinama postane nasilen, ogroža obstoj same države in predstavlja potencialno grožnjo regiji, prenehamo govoriti o etnični krizi, temveč govorimo o etničnem konfliktu« (Rašidagić v Stenšak 2005, 12).

O etničnem konfliktu torej govorimo takrat, ko se ena (ali več) etnična skupina počuti ogroženo od drugih etničnih skupin na določenem družbenem področju, kot so politika, ekonomija, kultura itd. Družboslovna veda je enotnega mnenja, da je etnični konflikt univerzalni pojav, prisoten skozi vso človeško zgodovino na celotni zemeljski obli. »Vojno stanje med skupinami se pojavlja v industrijskih, pol-industrijskih in agrarnih državah; v kapitalističnem in socialističnem sistemu; v središču imperijev, kakor tudi v državah na periferiji« (Burton in Dukes v Rašidagić v Stenšak 2005, 12). Dodatni faktor, ki v etnični »koktail« vnaša vnetljivo in nevarno mešanico strasti, je religija. (Rašidagić v Stenšak 2005, 12). Značilnost etničnih konfliktov je, da imajo izrazito emocionalno naravo, saj naj bi bile ogrožene temeljne vrednote, nacionalni interesi ali celo sam obstoj vpletenih etničnih skupnosti. Zaradi tega je sprejemanje kompromisov težavno (Horowitz v Stenšak 2005, 13).

1.4.2 Oborožen konflikt

Kadar začne ena stran v etničnem konfliktu za dosego svojih ciljev uporabljati vojaška sredstva, takšen konflikt imenujemo oborožen konflikt. »Oboroženi konflikti so definirani kot odprti oboroženi spopadi med dvema ali več centralno organiziranimi stranmi z osrednjim vodstvom in kontinuiteto sporov glede razdelitve oblasti ali vladanja nad določenim teritorijem« (Smith v Stenšak 2005, 14). Regehr definira oboroženi konflikt kot politični konflikt, pri čemer v oboroženem spopadu sodelujejo oborožene sile vsaj ene države (ali ene ali več oboroženih frakcij, ki si prizadevajo doseči kontrolo nad delom ali nad celotno državo) in pri katerem je v oboroženih spopadih ubitih vsaj 1000 ljudi časa trajanja konflikta. Drugačno definicijo ponuja Rdeči križ. Po njem je definicija oboroženega spopada sledeča: »Vsak spor med dvema državama (stranema v sporu), pri katerem pride do intervencije s strani pripadnikov oboroženih sil, je oborožen konflikt« (Stenšak 2005, 14).

Mednarodni raziskovalni mirovni inštitut v Stockholmu (SIPRI) večji oborožen konflikt definira kot uporabo oboroženih sil med vojaškimi silami dveh ali med večjim številom držav, ali ene države in vsaj ene organizirane vojaške skupine, kar povzroči 1000 žrtev nastalih v spopadih v obdobju enega leta in zadeva spor glede vladanja ali teritorija (SIPRI v Stenšak

2005, 15). Glede na ključne dejavnike in vpletene strani lahko oborožene konflikte razdelimo v tri skupine. Za meddržavni konflikti je značilno, da se med seboj spopadeta oboroženi vojski vsaj dveh mednarodno priznanih držav – klasična vojna. Drugi je notranji konflikt in ustreza tudi terminu civilne vojne: vlada je soočena z oboroženo in organizirano opozicijo, ki zahteva nadzor nad oblastjo. Tretji konflikt je državotvorni in vključuje oblast, ki se spopada z oboroženo in organizirano opozicijo, vendar v tem primeru opozicija zahteva teritorialno in ustavno preoblikovanje države, npr. regionalno avtonomijo ali neodvisnost oziroma kreiranje nove države. Takšen konflikt tako vlada kot opozicija razumeta drugače. Vlada jih lahko definira kot odcepitveni konflikti, opozicija pa jih razume kot težnjo po osvoboditvi (Lindgren v Stenšak 2005, 15).

2 OBOROŽEN KONFLIKT 2001

2.1 Razlogi za nastanek konflikta

Razlogi za nastanek krize v Makedoniji so med seboj tesno prepleteni in povezani. Za glavni povod v krizo štejemo:

- Leta 1999 se je pred nasiljem srbskih sil v Makedonijo zateklo nekaj manj kot 300 tisoč beguncev s Kosova, kar je pomenilo varnostno grožnjo za stabilnost države. Število ljudi v Makedoniji se je povečalo za 14,77% in med Makedonci se je okrepil občutek, da je njihova identiteta v lastni državi ogrožena (Grizold in Zupančič 2008, 332).
- Negotovost statusa Kosova, ki je vodil v nezadovoljstvo kosovskih in drugih Albancev in ki je v njihovih očeh postal še bolj negotov z mednarodnim navdušenjem nad novim jugoslovanskim prozahodnim političnim režimom, ki je nasledil Miloševićevega po njegovem kolapsu oktobra 2000.
- Lokalne volitve na Kosovu (oktober 2000), ki so iz uradne politike »odpihnile« radikalne albanske skupine.
- Pripadniki razpuščene OVK (Osvobodilna vojska Kosovo) oz. pozneje KPC (Zaščitni korpus Kosova) in drugi pripadniki bivše OVK, ki niso bili vključeni v KPC in so postali brezposelni, a vendar ostali oboroženi in se tako čez noč prelevili v skrajneže, ki so pod krinko političnih ciljev razpihovali etnično gorečnost vseh Albancev v Makedoniji, pri čemer niti KFOR (Kosovo Force) niti UNMIK (United mission in

Kosovo) nista storila dovolj, da bi preprečila vdor bivših pripadnikov OVK na makedonsko ozemlje, niti nista imela jasne vizije o dokončani rešitvi kosovske krize in statusa Kosova.

- Organiziran kriminal, ki so mu makedonska vojska in mednarodne sile presekali tihotapske poti in so mu zato godile vojne razmere.
- Politika, ki je preferirala etnične Makedonce in diskriminirala druge državljane⁶.
- Disproporcionalna zastopanost Albancev v državnih institucijah in zahteve, ki jih je dvignila vlada, za pridobitev makedonskega državljanstva.⁷
- Korupcija, kraje državnega premoženja, klientelizem.
- Ekonomske sankcije, ki jih je izvajala Grčija, kot tudi mednarodni embargo nad Zvezno Republiko Jugoslavijo (ZRJ), so imeli uničevalni učinek na makedonsko gospodarstvo, tako se je BDP (Bruto domači proizvod) zmanjšal za dve tretjini, v primerjavi z BDP-jem pred razglasitvijo neodvisnosti.⁸
- Vladna koalicija, sestavljena iz nacionalistične VMRO-DPMNE (Notranja makedonska revolucionarna organizacija – Demokratska stranka makedonske nacionalne enotnosti) in konzervativne albanske stranke DPA (Demokratska stranka Albancev), ki je predvsem skrbela za svoje dobičkonosne posle, spremljale pa so jo tudi odmevne afere (Kulevska 2007,73).

Čeprav so albanske oborožene skupine trdile, da je njihov cilj izboljšati status Albancev in ne federacija države, je večji del Makedoncev bil v skrbeh, da je njihov pravi cilj razdelitev države in ustanovitev Velike Albanije.

Dejavniki, ki so vplivali na to:

- Albanci v Makedoniji so 1992 izpeljali referendum v katerem so podprli avtonomnost oblasti, kjer je bilo večinsko albansko prebivalstvo, nekateri deli v državi so celo razglasili avtonomijo: t.i. Republiko Vevčani in t.i. Albansko avtonomno Republiko Ilirija
- Odpor Albancev proti srbski hegemoniji (nadvladi) na Kosovu se je končal z *de facto*

⁶ Albanska manjšina v novi makedonski ustavi ni bila opredeljena kot konstitutivni narod, kar pomeni, da so imeli Albanci v Makedoniji *de iure* celo manjše pravice, kot jim jih je zagotavljala jugoslovanska ustava iz 1974 (Grizold in Zupančič 2008, 332).

⁷ Petnajst let bivanja v Makedoniji, dokazilo o stalnem prihodu in znanje makedonskega jezika (Grizold in Zupančič 2008, 332).

⁸ Leta 1991 je BDP znašal 3.82 milijard ameriških dolarjev, 1996 in 1997 pa 1.3 milijarde ameriških dolarjev.

odcepitvijo pokrajine od ZRJ. Prehodni status Kosova kot mednarodni protektorat in možnost neodvisnosti (kot se je na koncu, februarja 2008, tudi zgodilo) je privedel do oživljanja ideje o Veliki Albaniji ali vsaj ideje o Velikem Kosovu. Zaradi pritiska Zahoda sta bila primorana kosovski politični vrh in albanska vlada, takšne ekspanzionistične ideje ovreči.

- ONV (Osvobodilna narodna vojska) je v Makedoniji dobila podporo s strani albanskih oboroženih skupin iz sosednjih držav: OVK (kljub temu, da je bila OVK 1999 razpuščena po dogovoru z mednarodno skupnostjo, je ta obdržala veliko število orožja in opreme) in OVPMB (Osvobodilna vojska Preševa, Medveđe in Bujanovca) iz južne Srbije.⁹ Povezava ONV z OVK in OVPMB je še dodatno poglobila prepričanje Makedoncev, da je njihov cilj ustanovitev nove albanske identitete.
- Obstajajo točni dokazi, da je ONV z izgonom makedonskega prebivalstva s severozahoda Makedonije izvajala etnično čiščenje; nastajanje etnično homogenega albanskega ozemlja v Makedoniji, ki jih je od Albancev na Kosovu in v Albaniji ločila le nenadzorovana meja, je med Makedonci povzročila utemeljene sume, da se Albanci pripravljajo na združitev (Grizold in Zupančič 2008, 337-338).

2.2 Izbruh sovražnosti in oborožen konflikt

Konflikt je izbruhnil januarja 2001 z napadom na policijsko postajo v vasi Tanuševci v neposredni bližini Kosova¹⁰. Napetosti v Tanuševcih so se stopnjevale pred incidentom že kar nekaj let.¹¹ Napad je bil ostro obsojen s strani vodje albanske stranke DPA Arbenom Xhaferijem, in ga je opisal kot nasilje proti makedonski oblasti in oškodovanje interesov Albancev v Makedoniji. Odgovornost za napad je prevzela ONV in je poslala sporočilo časopisu Dnevnik, v katerem je zapisala, da je bil napad naperjen proti makedonskim zavojevalcem in njihovim albanskim sodelavcem. Sporočilo od do takrat še nepoznane skupine je povzročilo vznemirjenost v makedonski javnosti (Grizold in Zupančič 2008, 334).

⁹ Cilj OVPMB je bil pridružiti k Kosovu južno srbske občine Preševo, Medveđa in Bujanovac in morda tudi severne in zahodne Makedonije.

¹⁰ Ubili so enega policista, trije pa so bili poškodovani

¹¹ V Tanuševcih je pred konfliktom živelo od 350 do 700 prebivalcev, večinsko prebivalstvo so predstavljali Albanci. Vas leži v bližini Prešovske doline, katera je služila kot poligon Albancem, ki so se borili na Kosovu

Drug pomemben incident se je zgodil 16. februarja televizijski ekipi A1, ko se je ta odpravila v Tanuševce, da bi preverila podatke o prisotnosti albanskih skrajnežev s Kosova in pripadnikov OVPMB na makedonskih tleh. Na vhodu v vas so jih zasegli oboroženi moški v uniformi, po zaslišanju so ekipo izpustili, zasegli pa so jim opremo. Ekipa je dogodek prijavila v prvi, etnično makedonski vasi in sledilo je enourno obstreljevanje med makedonsko vojsko in albanskimi skrajneži. Medtem, ko je ARM (vojska RM) hotela zasesti vas, so ubile enega nedolžnega Albanca. Prihod ARM je pospešil oborožene akcije s strani Albancev, vključno z borci OVK, ti naj bi branili albanske vasi (ICG 2001, 4).

Nasilstvo v Tanuševcih se je razširilo na Tetovo, ki se je neuradno štelo za glavno mesto ter politični in kulturni center Albancev v Makedoniji. Pokazalo se je tudi, da politične stranke Albancev nimajo velikega vpliva in tudi ne nadzora nad oboroženimi skrajneži. Vodje strank so se zavedali, da lahko skrajneži prevzamejo stvari v svoje roke. Ti pa niso sprejeli ponudbe, da odložijo orožje in da zapustijo državo, zato je makedonska oblast napovedala vojaško ofenzivo, ki se je začela 25. marca 2001. Makedonske varnostne sile so hitro napredovale, saj ni bilo pretiranega odpora s strani albanskih skrajnežev. Naslednji dan je makedonska vlada sporočila, da so makedonske varnostne in obrambne sile izgnale skrajneže iz vasi, ki so bile okoli Tetova. 29. marca je vojaško poveljstvo objavilo, da je bila misija uspešna in da so vsi »teroristi« (kot so poimenovali albanske skrajneže) zbežali preko meje na Kosovo. Poveljniki skrajnežev pa so objavili, da so ti zbežali zgolj z razlogom, da se reorganizirajo (ICG 2001, 7-8).

Ponovni vzpon upornikov maja 2001 je povzročil korenito spremembo v odnosu, ki sta ga do njih dotlej imela Evropska unija in NATO. Premier Ljubčo Georgievski in predsednik Boris Trajkovski, ki sta še pred tedni trdila, da se z uporniki ni mogoče pogajati, sta spoznala, da brez popuščanja ne bo šlo in da je treba resneje jemati zahteve Albancev po zaščiti njihovih etničnih pravic. Spopadi, ki se na obeh straneh stopnjevali, so se končali 13. avgusta 2001, ko so v Ohridu podpisali sporazum o miru, imenovan Ohridski sporazum (Pirjevec 2003, 551-584).

Po konfliktu je nastala huda gospodarska kriza, poškodovane so bile številne infrastrukture (od 6.678 poškodovanih hiš jih je bilo 112 primernih za rekonstrukcijo),¹² velike finančne

¹² Za rekonstrukcijo poškodovanih hiš je vlada namenila 32 milijonov evrov.

težave države, revščina in žrtve na obeh straneh: skupaj je bilo 200 žrtev, me njimi več kot 60 makedonskih vojakov in policistov, več kot 100.000 oseb je bilo izgnanih ali izseljenih, odnosi med Makedonci in Albanci pa so dosegli rekordno nizko stopnjo (European Defence 2005).

2.3 Akterji v spopadu

2.3.1 Albanska stran

Osvobodilna narodna vojska – ONV (albansko: *Ushtria Çlirimtare kombëtare - UCK*; makedonsko: Ослободителна народна армија - ONA), poznana tudi kot makedonska UCK je uporniška gverilska organizacija,¹³ ki je delovala v Republiki Makedoniji leta 2001. ONV je bila ustanovljena jeseni leta 1999. Vodil jo je nekdanji poveljnik OVK Ali Ahmeti, nečak enega od ustanoviteljev. Po podpisu Ohridskega sporazuma se je organizacija razorožila, saj so jim bile zagotovljene večje pravice.

ONV se je prvič v Makedoniji pojavila 22. januarja 2001, ko je prevzela odgovornost za napad na policijsko postajo v Tearcu. Dva dni kasneje je ONV objavila svoj program na internetni strani www.kosova.iliri.com, katera je obstajala že od januarja 2000.

ONV sestavljajo: a) bivši borci OVK, ki so si pridobivali izkušnje na Hrvaškem, v Bosni in na Kosovu, b) tuji plačanci, c) Albanci iz Kosova in Makedonije, ki so sledili viziji »Velike Albanije,« d) številni drugi Albanci, za katere boj predstavlja pravično rešitev, saj makedonska vlada ni izvajala nobenih reform za izboljšanje položaja Albancev.

Vsi pripadniki ONV naj bi k organizaciji pristopili prostovoljno. Vendar točno število pripadnikov nikoli ni bilo formalno objavljeno. Štab ONV je objavil, da naj bi imel 16.000 borcev, v času največjih spopadov pa naj bi jih imeli 5.500, od teh naj bi jih 3.000 bilo polno bojno opremljenih, ostali pa naj bi skrbeli za logistično podporo. V času oboroženega konflikta v Makedoniji naj bi ONV imela 6 brigad. Dejstvo je, da je imela ONV veliko količino modernega orožja (9M32-strela2M, 120mm in 82mm minometi, 12,7mm protitankovske mine, in podobno) na razpolago, ki ga je pridobila na različne načine.¹⁴

Glavni voditelji ONV, Ali Ahmeti, Fazli Beliu, Gzim Ostreni in Čezari Šakiri, ki so zbirali

¹³ Med prebiranjem literature sem zasledila tudi naslednje oznake: teroristi, separatisti, uporniki, gverilci.

¹⁴ Večino orožja naj bi pridobili iz Albanije. V skladišču albanske vlade so leta 1997 zaplenili 550.000 kosov orožja in od takrat jih je najdenih približno 200.000.. Predstavniki albanske vlade mislijo, da je po tihotapskih poteh 150.000 kosov odnesenih v druge države, točneje na Kosovo in v Makedonijo.

sredstva že za OVK, so po isti poti financirala tudi ONV, s fondom »Domovina kliči«, ki pa ga je kasneje nadomestil »Nacionalni fond za svobodo« (Liria Komberate). Denar so pridobivali od številnih premožnih Albancev tako z Balkana kot iz Severne Amerike in Zahodne Evrope. Ahmeti je v intervjuju za MSNBC dejal, da je ONV zbrala preko 60 milijonov dolarjev za financiranje svojega boja v Makedoniji (Ismanovski 2008, 50-68).

2.3.2 Makedonska stran

ARM (Vojska RM) se organizira, pripravlja in usposablja za vodenje oboroženega boja in drugih dejstev za uresničevanje svoje ustavne funkcije. Ima stalno in rezervno sestavo. ARM se organizira v enote, poveljstva, štabe in ustanove. Organizacija enot, poveljstev, štabov ter ustanov in njihova velikost, struktura, število, sestava in namen se določajo z organizacijo in formacijo ARM. Sestavljajo jo zvrsti, rodovi in službe. Zvrsti ARM so:

- kopenska vojska ;
- protizračna obramba in vojaško letalstvo (Zakon o obrambi, čl. 19.-24.).

Z razglasitvijo neodvisnosti 1991 se je ustanovilo novo makedonsko Ministrstvo za obrambo in vojska RM, ki pa je razpolagala z minimalno oborožitvijo še iz časa II svetovne vojne. Imela je 40.000 pušk, od katerih večina ni bila več uporabna, 5.000 jurišnih pušk AK-47, nekaj minometov ter 5 tankov T-34.¹⁵

Embargo s strani OZN leta 1991 je onemogočil Makedoniji dostop do orožja. Sprejeta resolucija VS OZN 1201 je prekinila embargo na orožje v Makedoniji.¹⁶

Intervencija NATA na Kosovo je prinesla spremembe v mednarodnih okoliščinah. Spremenilo se je regionalno ravnotežje moči. Zatrtja je bila srbska moč, povzdignil pa se je albanski nacionalizem. Zaradi teh razlogov je Ministrstvo za obrambo RM, prvič po osamosvojitvi namenilo 77 milijonov dolarjev za vojaško nabavo (Ismanovski 2008, 46-47).

¹⁵ Leta 1999 je Bolgarija podarila Makedoniji okoli 200 tankov T-55, BTR 70/80 bojnih oklepnih vozil, artilerijo tipa D-30 122 mm in D-20 152mm skupaj s strelivom. Ta prijateljska gesta je bila evforično sprejeta s strani Makedoncev. Vendar pa se je Bolgarija na ta način znebila orožja, ki ni zadovoljeval standardov NATA.

¹⁶ Embargo se je končal leta 1995, ko je Grčija priznala Makedonijo kot Bivšo Jugoslovansko Republiko Makedonijo.

3 UKREPI PRI REŠEVANJU KONFLIKTA

3.1 Ukrepi Republike Makedonije

Republika Makedonija se je leta 2001 soočila z oboroženimi aktivnostmi ekstremističnih albanskih skupin na delu njenega ozemlja. Te aktivnosti so ogrozile ozemeljsko integriteto in suverenost države, življenje in varnost njenih državljanov in njihove pravice, kakor tudi mir v širši regiji. Vladavino prava na celotnem ozemlju je bila pod vprašajem.

3.1.1 Vlada narodne enotnosti

13. maja 2001 se je s posredovanjem mednarodne skupnosti v Skopju oblikovala Vlada narodne enotnosti (Vlada za nacionalen spas), široka koalicija, katere del so bile vse parlamentarne stranke. SDSM (Socialnodemokratska zveza Makedonije) kot največja opozicijska stranka je prisotna v novi vladi z dvema ministroma in enim podpredsednikom vlade. PDP (Stranka demokratičnega napredka) z ministrom in podpremierom. LDP (Liberalno-demokratska stranka) in VMRO (Notranja makedonska revolucionarna organizacija) z enim ministrom. Po šestih mesecih sta LDP in SDSM odstopili iz široke koalicije, na njihovo mesto pa je prišla Nova demokracija (ND).

Takratni premier Ljubčo Georgievski, je v sobranju dejal, da ustanovitev te koalicije ni rezultat pritiska mednarodnega faktorja. To, da je bil pri dogovarjanju prisoten tudi mednarodni faktor pomeni samo pripravljenost mednarodne skupnosti, da pomaga pri obvladovanju težav s katerimi se sooča država, in v istem času tudi odgovor za vse tiste ki so nasprotniki državi (Bučkovski 2009, 117).

Osnovne zahteve, s katerimi se je soočila novonastala vlada so: a) varnost in stabilnost države, b) intenzivnost in podpora mednarodnemu dialogu, ki se je začel pod pokroviteljstvom predsednika Borisa Trajkovskega z eno agendo, ki je bila podprta s strani vseh političnih vodij, poleg tega jasno in nedvoumno podprta s strani Evropske unije (EU) in Združenih držav Amerike (ZDA) (Bučkovski 2009, 117-118).

Glavni namen nove vlade je bil rešiti nastalo situacijo, izboljšati medetnične odnose v državi in se pripraviti na predčasne volitve, napovedane za januar 2002. Vlada narodne enotnosti je napovedovala popoln preobrat pri reševanju krize in Albancem v Makedoniji obljubila, da bo spremenila ustavo, jih povzdignila v konstitutiven narod ter priznala njihov jezik za uradni

jezik (*Balkan Report* 2001).

3.1.2 Koordinacijsko telo za soočanje s krizo

Pri oblikovanju široke koalicije se je oblikovalo koordinacijsko telo za Soočanje s krizo (Spravuvanje so krizata), v njihovem okviru se je oblikoval Center za upravljanje s krizo. Ti dve telesi sta imela nalogo voditi koordinacijo med institucijami, ki so bile zadolžene za varnost in obrambo države, koordinirati in zagotavljati razpoložljive resurse v državi, kot tudi podajati oceno ogroženosti varnosti v Republiki Makedoniji.

Osnovne naloge koordinacijskega telesa so bile: koordiniranje, zagotavljanje obrambne aktivnosti državne uprave pri reševanju krize, vključevanje vojaških in policijskih enot in predlaganje uporabe bojnih enot proti albanskim skrajnežem.

Koordinacijsko telo so predstavljali: podpredsednik vlade, minister za obrambo, minister za notranje zadeve, minister za zunanje zadeve, minister za pravosodje, načelnik GŠ ARM, direktor varnostne agencije, predstavnik, ki ga postavi predsednik republike in vodja delovne skupine za upravljanje s krizo (Bučkovski 2009, 118).

3.1.3 Center za krizno upravljanje

Delovna skupina za krizno upravljanje, točneje Center za krizno upravljanje, je imel kot podrejeno vladno telo nalogo angažirati centralizirano zbiranja informacij iz vseh institucij (tako domačih kot tujih) in izmenjavanje informacij z mednarodno skupnostjo. Točneje, je bila naloga Centra da zbira, obdeluje, analizira in dostavlja podatke in informacije Koordinativnemu telesu za reševanje krize in da predlaga ukrepe in aktivnosti pri reševanju kriznih situacij in zagotavlja informacije Ministrstvu za obrambo, Ministrstvu za notranje zadeve in Agenciji za razoroževanje (Bučkovski 2009, 119).

3.1.4 Vojaške in obrambne aktivnosti

Naloge vlade so bile tudi :

- Aktiviranje varnostnih sil za zaščito celotnega prebivalstva in preprečevanje širjenja terorizma in ekstremizma, kjer je to potrebno.
- Pospeševanje političnega procesa, v sodelovanju z legalno izbranimi predstavniki makedonskih Albancev pri oblikovanju mestnega sveta, ki bo zagotavljal vse državljske in človekove pravice.
- Da se reši kriza je RM začela izvajati Načrt za razoroževanje, ki je vseboval: postopno

razoroževanje in razpustitev oboroženih ekstremističnih skupin (pripadnikov ONV), odstranitev vseh oblik ogrožanja državne suverenosti ozemeljske celovitosti in zagotovitev varnosti državnim organom in drugim nedržavnim organom na kriznem območju in zagotoviti popolno varnost vsem državljanom ter zagotoviti temeljne človekove pravice in svoboščine na celotnem ozemlju RM (Bučkovski 2009, 120).

Od tu naprej so se postavili parametri za uspešen zaključek krize in to preko uresničevanja naslednjih ključnih točk :

- Za Republiko Makedonijo ni bila dopustna kakršna koli rešitev, ki bi vsebovala avtonomijo ali poseben status na katerem koli delu ozemlja ali spremembo meja.
- Kriza v katero so vključene oborožene sile iz Kosova, se ne more rešiti izključno z vojaško-policijskimi sredstvi.
- Krizna situacija je zahtevala aktiviranje političnih skupin in diplomatske aktivnosti za izoliranje, oz. nevtraliziranje oboroženih ekstremistov.
- Vse relevantne politične stranke in institucije v RM so bile del načrta in programa za rešitev krize in so aktivno sodelovale v političnem procesu, ki ga je vodil predsednik Republike.
- KFOR in UNMIK sta predstavljala ukrepe zoper tiste, ki so podpirali in ki so sodelovali pri izvajanju ekstremističnih akcij proti RM .
- RM je pozvala vse države, da začnejo izvajati vse ukrepe in onemogočijo finančno in materialno podporo oboroženim ekstremistom.
- Ukrepi pri vzpostavljanju zaupanja so bili ključni pri vzpostavljanju resnične poti k enotnosti, pri tem pa je posredovanje mednarodne skupnosti igralo vlogo pri gradnji zaupanja (Bučkovski 2009, 120).

RM je tako najprej izolirala oborožene ekstremiste, ki so delovali v severnem in severozahodnem delu države, s tem ko se jim je onemogočila tako notranja kot zunanja podpora. ARM je v sodelovanju s KFOR poostrila nadzor na meji s Srbijo, na delu s Kosovom, kot tudi na meji z Albanijo. Poleg tega so vzpostavili ukrepe za graditev zaupanja, saj so ključni pri vzpostavljanju enotnosti. Izdelali so tudi načrt za osebe, ki so bile pripravljene predati orožje in se integrirati nazaj v družbo. Prav tako so enostransko razglasili prekinitev ognja. Varnostne sile so še vedno bile prisotne, da nevtralizirajo kakršen koli izvor

ogrožanja varnosti. Proces razoroževanja se je izvajal v fazah in je bil geografsko razdeljen na naslednja območja: Kumanovsko-Lipkovsko območje, Tetovsko-Šarplaninsko območje, Debarsko območju in preostali del države. Varnostne operacije so se izvajale v fazah, od katerih je vsaka korak po koraku pripomogla k končnemu uspehu. Da bi hitro in uspešno končali krizo v državi, se je dala možnost pripadnikom albanskih oboroženih enot, da se po razorožitvi reintegrirajo v družbo. Po koncu operacije, so državne varnostne sile, v sodelovanju s policijo albansko etničnega porekla, uspešno izvajale zakone na celotnem območju države, pri tem pa so se strogo držale mednarodnih humanitarnih standardov in splošnih pravnih načel.

Prekinitev ognja se je začela 6. julija, sporazum pa so podpisali 5.7.2001, točno 10 dni po prekinitvi operacije v Aračinovem. Sporazum o prekinitvi ognja je bil podpisan s strani generala GŠ ARM Panda Petrovskega in generala Rista Salevskega iz Ministrstva za notranje zadeve. Z njunimi podpisi je makedonska oblast zagotovila, da bo spoštovala dogovor. Vodilni predstavniki makedonske vojske in policije, so podpisali tudi Dopolnilni protokol Ženevske konvencije o zaščiti žrtev v nemednarodnih oboroženih spopadih.

Predstavniki ministrstva za notranje zadeve in vojska RM so vzpostavili številne dogovore s predstavniki mednarodne skupnosti v RM: z OVSE, EU in NATO, da bi utrdili optimalen plan za postopno vračanje varnostnih sil RM v naseljena mesta, ki naj bi se ponovno reintegrirala in postala zopet del ozemeljske celovitosti.

Načrt vračanja varnostnih sil na bivša krizna območja je sprejela vlada na seji 4.12.2001. Prav tako je vlada sprejela ukrepe za vračanje notranje razseljenih ljudi, ki so bili nastanjeni ali pri sorodnikih ali v skupnih centrih v Kumanovem ali v Skopju (Bučkovski 2009, 122-125).

3.2 Posredovanje mednarodne skupnosti

Mednarodna skupnost je imela aktivno vlogo pri reševanju konflikta v RM. NATO, OVSE in EU na eni strani in RM na drugi strani so iz tega konflikta dobili poučno lekcijo: reševanje konflikta se ne more prikazati kot formula, ki površinsko razreši težave, saj bi pustila odprte globoke politične, ekonomske, socialne in varnostne razloge za konflikt (Georgieva v Mitrevska 2009, 132).

3.2.1 NATO

NATO je odigral ključno vlogo pri vzpostavljanju miru in stabilnosti v RM. Z izkušnjami iz jugozahodne Srbije, se je mednarodna skupnost v konfliktu v RM skupaj z makedonsko stranjo zavezala, da bo našla politično rešitev, preden konflikt eskalira. 14. junija je predsednik Makedonije Boris Trajkovski zaprosil zavezništvo za njeno oboroženo posredovanje pri procesu razoroževanja albanskih ekstremistov, pripadnikov ONV. Prav tako je na prošnjo RM prvič v zgodovini NATO imel svojega visokega civilnega predstavnika, Jamesa Pardewa, ki je sodeloval pri reševanju konflikta. James Pardew in François Léotard, predstavnik EU, sta bila zadolžena za ponovno vzpostavitev medstrankarskih pogajanj o ključnih političnih vprašanjih (Mitrevska 2009, 143). V Makedoniji je poleg Natovih vojakov, delovala skupina 40 diplomatov zveze NATO, ki jih je vodil Peter Feith in je bila (s pomočjo opazovalcev OVSE) ključni posrednik med Makedonci, Albanci in zvezo NATO. Poleg posredniške vloge je misija NATA nudila (neformalno) zaščito drugim misijam (OVSE, EU). NATO je 31. marca 2003 svoje pristojnosti za ohranjanje miru predal EU, vendar je v Makedoniji ohranil vojaško poveljstvo s 180 pripadniki, ki je pomagalo ministrstvu za obrambo pri obrambni reformi in pripravah za članstvo v zvezi NATO. Igral je tudi vodilno vlogo pri sklepanju in nadziranju izvajanja amnestije, kar je olajšalo preoblikovanje nekdanje ONV v novo politično stranko DUI (Demokratska unija za integracijo), ki je po prelomnih parlamentarnih volitvah (2002), stopila v vlado (Kulevska 2007, 123).

Po podpisu Ohridskega sporazuma, v obdobju konsolidacije stabilnosti v RM, je NATO izvedel tri operacije.

3.2.1.1 Essential Harvest (Nujna žetev)

Z misijo namenskih sil »Nujna žetev« so izvedli operacijo v RM, s ciljem, da zberejo in odstranijo orožje in strelivo razoroženih Albancev, kot del procesa reševanja konflikta.

Pogoji, ki jih je NATO za posredovanje postavil so bili :

- trajna prekinitev ognja, ki ga spoštujeta obe strani,
- splošen politični dogovor med glavnimi političnimi strankami,
- dogovor z vlado RM o statusu namenskih sil v operaciji »Nujna žetev« in pogoji pod katerimi bodo namenske sile izvedle misijo,

Sile so bile angažirane z omejenim časovnim okvirjem. To so bile multinacionalne sile v velikosti brigade. Pooblaščenim so bili, da uporabijo silo v primeru samoobrambe, za zaščito sile in za izvajanje misije, vključno z možnostjo, da privedejo osebe, ki onemogočajo

izvajanje misije. Operacija Nujna žetev je torej izvajala zbiranje orožja albanskih oboroženih skupin in je koordinirala uničevanje tako orožja kot streliva. V operaciji je sodelovalo 4.800 vojakov multinacionalne brigade NATA. V misiji, ki je trajala 30 dni, začela se je 27. avgusta, so zbrali in uničili 3.875 kosov orožja. ONV se je v tem času razpustila, sledila pa je tudi sprememba Ustave RM in amnestija albanskih ekstremistov (NATO, 2001a).

3.2.1.2 Amber fox (Jantarna lisica)

Operacija Amber Fox se je začela na zahtevo predsednika Trajkovskega. Misija se je uradno začela 27. septembra 2001, njen mandat pa je prvotno trajal tri mesece, ki pa se je kasneje podaljšal do 15. septembra 2002. Naloga operacije je bila prispevati k varstvu mednarodnih opazovalcev iz EU in OVSE, ki so nadzorovali izvajanje Ohridskega sporazuma. Operacijo je sestavljalo približno 700 vojakov. Čeprav se je operacija uspešno končala, se je Severnoatlantski svet strinjal, da nadaljnja vojaška navzočnost v državi potrebna, da se zmanjša tveganje za morebitno destabilizacijo (NATO, 2001b).

3.2.1.3 Allied Harmony (Zavezniška harmonija)

Operacija je bila nadaljevanje operacije Amber Fox in je imela podobno nalogo. Zaradi močno izboljšane varnosti v državi se je število vojakov zmanjšalo na okoli 450. Naloge misije so se delile na operativne in svetovalne. Operativne naloge so bile osredotočene na nekdanja krizna območja, da se tam ohrani povezava med vlado, lokalnimi voditelji, lokalnim prebivalstvom in mednarodnimi organizacijami. Prav tako je prisotnost NATA spodbujala stabilnost v državi in odvrčala od morebitnega ponovnega vzpona nasilja. V okviru svetovalnih nalog pa so zagotavljali vojaške nasvete državnim organom pri reformah na področju varnosti, zagotavljali vojaško svetovanje in izmenjavo informacij o obmejni varnosti, kriminalnih aktivnostih in podobno ter nuditi vojaško svetovanje pri usklajevanju vojaškega usposabljanja in sredstev in zagotavljati nasvete o organizacijskih zahtevah in zahtevah po usposabljanju. Mandat misije se je zaključil 31. marca 2003, ko je taktično-operativni del prevzel EUFOR (Misija Concordia), medtem ko je NATO ohranil svojo svetovalno vlogo v državi. S tem se je potrdilo sodelovanje in graditev partnerstva med tema dvema organizacijama (NATO, 2001c).

3.2.2 Evropska unija

Po podpisu Ohridskega sporazuma je EU prevzela in koordinirala vse civilne oz. politične naloge mednarodne skupnosti, povezane z nadzorom, asistenco in pospešitvijo implementacije sporazuma. 29. junija 2001 je bil imenovan poseben odposlanec EU v Makedoniji, François Léotard, ki je tako postal odgovoren za usklajevanje prizadevanj mednarodne skupnosti pri izvajanju in trajnosti Ohridskega sporazuma. Način po katerem se je EU odzvala na konflikt v RM je bil test pri razvijanju novega institucionalnega okvirja pri Skupni zunanji in varnostni politiki (SZVP) in za politično kredibilnost EU v mednarodnem delovanju. Konflikt v RM je potekal ravno v obdobju, ko so se razvile nove institucije pri SVZP in ko je bila Skupna evropska varnostna in obrambna politika (SEVOP) na začetku svoje realizacije. EU je bila posrednik pri reševanju konflikta v trenutku ko je RM podpisala Sporazum o stabilizaciji in asociaciji. Obstajala je možnost, da konflikt v Makedoniji zaneti nemire ne samo na Balkanu, pač pa tudi v sami EU. Zaradi teh razlogov je EU posredovala v konfliktu in pozvala RM k mednarodnemu sodelovanju, kljub temu, da je struktura EU v delu SVZP in SEVOP bila relativno nova in je še vedno iskala svojo vlogo in prostor v globalnem procesu EU (Mitrevska 2009, 132-133).

Pozitivno vlogo je odigral tudi visok predstavnik pri Skupni zunanji in obrambni politiki, Javier Solana. Ta je paralelno izvajal pritisk tako na makedonsko stran kot na albansko, da se doseže dogovor. Leteča diplomacija Javierja Solane je bila izdatno finančno podprta iz proračuna EU oz. programa CARDS (Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilisation). Poleg tega je Unija prvič uporabila mehanizem za hitro ukrepanje (RRM – *Rapid Reaction Mechanism*), ustanovljen februarja 2001, z namenom hitrejšega črpanja proračunskih sredstev Skupnosti v nujnih razmerah. Tako je bilo 8. maja 2001 za financiranje pomoči za sanacijo in obnovo ter vrnitev beguncev iz fondov RRM v Makedonijo nakazanih 2.5 milijonov evrov, nadaljnja pomoč pa je bila pogojena z umiritvijo razmer, tako da je bila naslednja pomoč iz fonda RRM nakazana šele 3. oktobra 2001, s katero so finančno podprli program Graditev zaupanja v Makedoniji. Projekti, vezani na RRM, so usklajeni s pomočjo novo ustanovljene Evropske agencije za obnovo (EAR – European Agency for Reconstruction), ki je svoje delo začela decembra 2001 v Skopju. EAR je koordinirala tudi dejavnosti Unije, ki jih podpirajo programi Skupnosti za vzpostavljanje institucij po programu CARDS. Ključnega pomena je bila vloga EU pri pripravi zakona o lokalni samoupravi in izvedbi popisa prebivalstva, kot je izhajalo iz Ohridskega sporazuma,

predvsem pa je bila pomembna njena finančna pomoč. V letu 2002 je EU prispevala kar 63.5 milijonov evrov pomoči (Kulevska 2007, 102).

EU je v Makedoniji izvedla dve mirovni misiji.

3.2.2.1 Concordia

Prva operacija Concordia je hkrati tudi prva operacija vojaškega kriznega upravljanja pod vodstvom EU v njeni zgodovini. Concordia je bila prva operacija EU z uporabo zmogljivosti zveze NATO na temelju Berlin-plus sporazuma. Osnovana je bila na podlagi skupnega ukrepa Sveta EU in temeljila na prošnji predsednika RM Borisa Trajkovskega, da naj EU organizira novo misijo po preteku mandata misije NATA, Zavezniška harmonija, skladno z Resolucijo Varnostnega sveta OZN 1371 (26. september 2001), ki podpira oblikovanje tuje večnacionalne varnostne prisotnosti v Makedoniji. Operativno delovanje operacije se je pričelo 1. aprila 2003 in naj bi trajalo do 30. septembra 2003, vendar so ga kasneje podaljšali do 15. decembra 2003. Glavni namen operacije je prispevati k nadaljnji stabilizaciji razmer v Makedoniji skladno z uresničevanjem Ohridskega sporazuma in prispevati k naporom izgradnje mirne, demokratične in uspešne države, kot del širše regijske stabilnosti brez trajne mednarodne varnostne prisotnosti. Skladno s tem naj bi sile EU nudile pomoč pri nadaljnji stabilizaciji razmer v Makedoniji, zagotavljale vidno vojaško prisotnost in sicer predvsem na območjih potencialne nestabilnosti, podpirale aktivnosti nadzora mednarodne skupnosti in drugih akterjev in zagotavljale povezavo z makedonskimi oblastmi, lokalnimi voditelji, prebivalstvom in mednarodnimi organizacijami (ISIS 2003).

3.2.2.2 Proxima

Vojaško misijo je po koncu mandata nadomestila policijska misija EU Proxima, ki je prav tako nadzirala implementacijo Ohridskega sporazuma. Z operacijo Proxima so opazovali razmere, svetovali in pomagali makedonski policiji na področju organiziranega kriminala in uveljavljali evropske standarde za policijo (Consilium Europa, 2009).

Temeljnimi cilji je misija sledila z uresničevanjem zastavljenih šestih strateških ciljev misije: utrjevanje javnega reda in miru, s poudarkom na boju proti organiziranemu kriminalu, vzpostavitev profesionalne, učinkovite, demokratične in etnično proporcionalno zastopane policije, ki bi bila dovzetna za potrebe državljanov Makedonije in bi delovala v skladu z načeli pravne države, krepitev zaupanja prebivalstva v policijo, dejansko izvajanje celostne reforme ministrstva za notranje zadeve, vključno s policijo, operativni prehod na mejno

policijo in njeno ustanovitev kot del širših prizadevanj EU za spodbujanje integrirane uprave meja, okrepljeno sodelovanje s sosednjimi državami pri policijskem delu (D'Hooge v Kulevska 2007, 127).

Operacija Proxima se je zaključila 15. decembra 2005. Delo misije pa je nadaljevala Policijska svetovalna skupina EU (EUPAT – Police Advisory Team), ki jo je sestavljalo 30 policijskih svetovalcev. Skupini je bil podeljen šestmesečni mandat (Consilium Europa, 2009).

3.2.3 OVSE

Po letu 2001 je bila misija OVSE »OSCE Spillover Monitor Mission to Skopje«, ki naj bi se tega leta zaključila, podaljšana in je dobila nove pristojnosti in odgovornosti.¹⁷ Misija je imela naloge, ohranjanje dialoga z vladnimi organi države gostiteljice, vzpostaviti stike s predstavniki političnih strank in drugih organizacij, oceniti stopnjo stabilnosti in možnosti za nastanek konflikta oz. nemirov in v primeru incidentov ugotavljati dejansko stanje. V skladu z določbami iz priloge C Ohridskega sporazuma so bile misiji dodane še naslednje naloge: projekt vračanja policije na krizna območja,¹⁸ pomoč vladi za povečanje zastopanosti manjšinskih skupnosti v javni upravi, vojski in javnih podjetjih, krepitev institucije lokalne samouprave, projekti na področju pravne države, projekti na področju medijev razvoja in stalna podpora pri sodelovanju visokega komisarja za nacionalne manjšine na področju izobraževanja. OVSE se je tako zavzemala za dolgotrajne okvirje pri reševanje situacije v RM v aspektu pokonfliktne obnove v državi. Zato so kot osnovo navedli ekonomske in socialne okvirje za mednarodne donatorje. Prav tako so oblikovali instrumente za obnovo in gradnjo medetničnega ravnotežja, kot osnovo za ohranitev ozemeljske celovitosti, podprli izvajanje volitev in borbo proti organiziranemu kriminalu in korupciji.

Pomemben trenutek predstavlja tudi odločitev OVSE, da pripomore k izvrševanju okvirjev pri gradnji zaupanja, vračanju notranje razseljenih ljudi in beguncev, sodelovanje pri urjenju medetnične policije, pomoč pri izvajanju popisa in volitev in procesa decentralizacije države (OVSE, 2009).

¹⁷ Misija je bila prvotno ustanovljena septembra 1992 za preprečevanje napetosti in širjenja konflikta v nekdanji SFRJ.

¹⁸ Projekt vračanja policije na krizna območja je bil eden izmed pomembnejših projektov mednarodne skupnosti v postkriznem obdobju v Makedoniji. Začel se je 22. oktobra 2001 s pilotskim projektom, ki je zajemal pet vasi. Etnično mešane patrulje so (skupaj s policijskimi svetovalci misije OVSE) vstopile v vasi Opaje, Lopate, Grušino, Tearce and Lesok. Projekt vračanja policije se je zaključil junija 2002, z vrnitvijo policije v vseh 120 etnično mešanih vasi na kriznem območju.

4 OHRIDSKI SPORAZUM

Ohridski sporazum se je pokazal kot glavni instrument s katerim se je končal oboroženi konflikt in nasilje. Konce julija so se na Ohridu vendarle začela vnovična pogajanja med voditelji štiri vodilnih (albanskih in makedonskih) političnih strank¹⁹. Na njih sta sodelovala tudi posrednika EU in ZDA, François Léotard in James Pardew, ki sta predstavila načrt za spremembo makedonske ustave. Pogajanja so trajala enajst dni. Makedonska stran nikakor ni pristala na nekatera predlagana določila osnutka sporazuma, katerega glavni protagonisti sta bili EU in ZDA, zato so v Makedonijo prispeli Solana, Robertson in Mircea Goana (predsedujoči OVSE) in obljubili pomoč mednarodne skupnosti pri implementaciji določil sporazuma.

Prvega avgusta je Léotard naznanil, da so sprejeli kompromis glede jezika, kar je odprlo pot k podpisu sporazuma o miru, ki so ga 8. avgusta glavni albanski in makedonske politični akterji parafirali. Novico o parafiranju je slavnostno razglasil Léotard, vendar je dobro novico zasenčila smrt desetih makedonskih vojakov, ki so umrli v zasedi, ki jo je pripravila ONV (Kulevska 2007, 98).

Glavni cilj Ohridskega sporazuma je bil izvrševanje že dolgo nazaj postavljenih zahtev makedonskih Albancev. Vendar se mora kljub temu obdržati unitarna sestava v državi. Zahteve albanske etnične skupnosti, ki so bile jasno izražene preko njihovih političnih predstavnikov, so bile prvič podane s Prizrenskim sporazumom.²⁰

Glavni cilj sporazuma je bil dosežen, prekinil je sovražnost in ovrigel potrebo po nasilju za doseganje političnih ciljev in hkrati pa potrjuje suverenost in teritorialno celovitost v RM in seveda unitarnost države. Sporazum predstavlja, da se medetnična sestava makedonskega prebivalstva mora ohraniti, prav tako pa se mora ta odražati v javnem življenju, preko novega pristopa z decentralizacijo oblasti, nediskriminatorno in pravično zastopanostjo. Na ta način sporazum predvideva redefiniranje makedonske politične scene, s tem, da se zadovolji večkulturna in večnacionalna potreba makedonskega prebivalstva in se tako doseže večja

¹⁹Zunanji minister Ljubčo Gjorgievski-VMRO-DPMNE, Branko Cvenkovski-SDSM, Arben Xhaferi-DPA in Ymer Ymeri-PDP (Brunnbauer 2002).

²⁰Prizrensko deklaracijo, ki se nanaša na mir in proces reform v Makedoniji, so 22. maja pod pokroviteljstvom OVSE podpisali: voditelja albanskih strank ter Ali Ahmeti, vodja političnega krila ONV. Makedonski predsednik in premier sta ostro obsodila dejanje OVSE, da s tem podpira albanske skrajneže in ogroža ozemeljsko suverenost Makedonije.

stopnja integriranosti v državi (Mitrevska 2009, 148).

Tako so v Ohridskem sporazumu določena splošna načela, na katerih temelji dokument:

- celostno in brez izjem prekinitev nasilja, kar predstavlja osnovo za dosego političnih ciljev,
- potrditev, da se ohrani suverenost, teritorialna celovitost in enotnost v državi,
- ohranitev medetnične strukture makedonskega prebivalstva,
- ohranjanje ustavnega pravnega zagotovila, da se bodo celostno izpolnjevale potrebe vseh državljanov v soglasju z mednarodnimi standardi,
- razvoj lokalne samouprave s ciljem vključiti prebivalstvo v demokratično življenje in podpiranje identitete države (Ohridski sporazum 2001).

Ohridski sporazum je sestavljen iz desetih poglavij in treh aneksov, ki so navedeni v devetem poglavju (A- Ustavni amandmaji, B – Spremembe zakonodaje, C – Implementacija sporazuma in ukrepi za krepitev zaupanja). Albanci v Makedoniji niso sprejeli preambule v ustavi, v kateri je makedonski narod razglašen za konstitutiven, vse ostale manjšinske skupnosti za nacionalnosti, zato je bila ustava v skladu z Ohridskim sporazumom spremenjena. S tem se je RM redefinirala kot država makedonskih prebivalcev, makedonskega naroda, kot tudi ostalih prebivalcev, ki živijo v državi.²¹ Makedonski jezik je utrjen kot uradni jezik, tako v državi kot v mednarodnih odnosih. Prav tako je v določilih predvideno, da kateri koli jezik, ki ga govori najmanj 20% prebivalstva, postane drugi uradni jezik (Ohridski sporazum 2001).

Prav tako je bilo dogovorjeno, da se oblikujejo okvirji za:

- izgradnjo zaupanja,
- popis ljudi in izvedba volitev,
- vrnitev beguncev,
- razvoj decentralizirana oblast,
- zagotovitev pravice zastopnosti ostalim členom manjšinske skupnosti v javni administraciji, v vojski in policiji,
- razvoj kulture, izobraževanja, potrebe po znanju jezikov pripadnikov etnične skupnosti

²¹ Albanci, Turki, Romi, Vlahi, Srbi, Bošnjaki in drugi.

v Makedoniji in visokega izobraževanja (Mitrevska 2009, 149-151).

4.1 Izvrševanje Ohridskega sporazuma

Izvrševanje Ohridskega sporazuma je skupen proces, ki se od leta 2001 odvija v državi. Njegovo izvajanje ne pomeni samo fundamentalnega vzpostavljanja stabilnosti v državi, ampak tudi izgradnjo demokratične in varne Makedonije.

Ena glavnih zahtev albanske etnične skupine se je nanašala na njihovo zastopanost v državni administraciji in institucijah. Torej je bilo ključno vzpostavljanje določil sporazuma, v katerem je definirano spoštovanje nediskriminatornega delovanja in ustvarjanje pravične zastopanosti v državni upravi, lokalni samoupravi, v vojski in policiji. Za dosledno izvajanje teh določil so sledile zakonske spremembe, reforme. Vse te aktivnosti in programi spadajo v t.i. okvir administrativnih akcij, ki so v funkciji zagotoviti hitro integracijo pripadnikov marginaliziranih in manj zastopanih skupin v javnih in državnih institucijah (Cvetanova v Mitrevska 2009, 152).

Analize so pokazale, da se je pravična zastopanost pokazala kot velika težava pri uresničevanju te določitve. Podatki Agencije za državne službe govorijo, da če bi leta 2001 zaposlili v državni administraciji vse Albance z visoko stopnjo izobrazbe, bi se odstotek povečal samo za 1 %. Verjetno je iz tega vidika prišla potreba po nujni spremembi zakona o državnih uslužbencih. Rezultati te politike, so bili vidni že v roku 4 let, kot korak za doseg večje zastopanosti etničnih skupin v javni administraciji in institucijah se je procent zvišal iz 2% na 16.3%, povedano v številkah iz 8.164 na 11.290. Pred izvrševanjem ohridskega sporazuma je bila zelo majhna zastopanost pripadnikov etničnih skupin v varnostnih silah v državi, še posebno v uniformirani sestavi policije in vojske. Leta 2001 je bilo v policiji zaposlenih zgolj 2,5% albanskega prebivalstva, že leta 2003, se je ta procent dvignil na 10,5%, 2006 pa je delež albanskega prebivalstva zaposlenega v policiji znašal 16,5% (Mitrevska 2009, 153-154). Glede na prikazane podatke, lahko smatramo, da ima zastopanost Albancev v javni administraciji in državnih institucijah pozitiven naraščajoč trend. Pri izvrševanju Ohridskega sporazuma je razvidno favoriziranje pripadnikov največje etnične

skupine, albanske, za razliko od manjših skupin, ki jih predstavljajo Vlahi, Srbi, Turki, Romi, Bošnjaki in drugi. Na marginaliziranje manjših, etničnih skupin in selektivna pravična zastopanost v javni administraciji in državnih institucijah opozarja Evropska komisija proti rasizmu in netoleriranju pri Svetu Evrope v njenem Tretjem poročilo o Makedoniji, 25. junija 2004 (Jankulovski v Mitrevska 2009, 158).

Po spremembi oblasti, avgusta 2006, nova vladna koalicija, sestavljena iz VMRO-DPMNE in DPA, izda strategijo za pravično zastopanost, katere cilj je razvijanje in napredovanje pravične zastopanosti pripadnikov manjšin. Ta odločitev se ne razlikuje od politike predhodne vlade sestavljene iz SDSM in DCI, vendar se je zdelo, da se dinamika procesa pravične zastopanosti upočasnjuje (Mehmeti v Mitrevska 2009, 158).

V teku priprav Ohridskega sporazuma, kakor tudi pri njegovi implementaciji ni utrjenega časovnega okvirja za realizacijo hitre integracije v sferi zaposlovanja manj zastopanih skupin. V teh okoliščinah se lahko zgodi, da se dosežejo ravno nasprotni učinki od pričakovanih. Lahko bi se zgodilo, da bi se makedonsko prebivalstvo in preostale etnične skupine (ne albanske) počutile ogrožene, zaradi favoriziranja in hitrega zaposlovanja pripadnikov albanske skupnosti in to kljub temu, da je v državi velika nezaposlenost in socialno-ekonomska stiska v državi (Cvetanova v Mahmeti 2009, 158).

4.1.1 Izobraževanje

Z odločbo v sporazumu, se je država obvezala, da omogoči financiranje visokega izobraževanja v jeziku etničnih skupin, ki predstavljajo najmanj 20% makedonskega prebivalstva. V tem kontekstu, je parlament sprejel nekaj sprememb in dopolnitev zakona o visokem šolstvu, kar je osnova za vzpostavitev državne univerze v Tetovem. Pri vpisu študentov, ki pripadajo manjšinam na univerzi, so določili, da bojo vzpostavili princip pozitivne diskriminacije, vse do takrat, dokler bo vpis pravično pokazal sestavo makedonskega prebivalstva. V tem času je v Tetovu že obstajala in delovala fakulteta Jugovzhodne Evrope, ki jo je financirala mednarodna skupnost. Pouk se je na tej fakulteti izvajal v makedonskem, albanskem in angleškem jeziku.²² Pravica za osnovno in srednjo izobraževanje v maternem jeziku je že bila realizirana v praksi, v tem pogledu je sporazum

²² Zaradi delovanja dveh fakultet, se odstotek albanskih študentov v šolskem letu 2004/2005 povzpne na 15,5%.

samo ponovil in potenciral že obstoječe normative (Mitrevska 2009, 159).

V RM se pouk v osnovni in srednji šoli izvaja v makedonskem, albanskem, turške, srbskem jeziku. Konkretnije od skupno 344 osnovnih šol se je v šolskem letu 2002/2003, v 134 razredih pouk izvajal izključno v albanskem jeziku. Od skupno 90 srednjih šol v RM, je v 26 šolah pouk potekal v albanskem jeziku (Državni statistični zavod v Mitrevska 2009, 159).

4.1.2 Uporaba jezikov

Vprašanje jezika je ena najobčutljivejših tem v večetnični in večkulturni družbi. Velikokrat dobi politično dimenzijo in se doživlja kot politična afirmacija in splošna promocija manjšinskih skupnosti (Cvetanova v Mitrevska 2009, 160). Vprašanje o uporabi jezika se izvaja v soglasju z določili Ohridskega sporazuma, v katerem je zapisano da: »kateri koli drug jezik,²³ ki ga govori najmanj 20% prebivalce, je prav tako uradni jezik«²⁴ (Ohridski sporazum, 7. čl.). V ta namen je bila tudi spremenjena ustava RM, kjer je ta isti člen postal ustavna kategorija. Albanski jezik se tako uporablja:

- v parlamentu,
- pri objavi zakona
- pri izdaji osebnih dokumentov
- pri komunikacija državljanov z lokalno, regionalno in centralno oblast

Poleg etnične pripadnost, so rezultati popisa, ki so se izvajali leta 2002, pokazali naslednjo strukturo prebivalstva: Makedonci 64,18%, Albanci 25,17%, Turki 3,85%, Romi 2,66%, Vlasi 0,48%, Srbi 1,87%, Bošnjaki 0,84%, ostali 1,04% (Mitrevska 2009, 160).

4.1.3 Decentralizacija

Decentralizacijo in implementacijo Ohridskega sporazuma je EU zahtevala kot predpogoj za članstvo v Evropski uniji.²⁵ Preko tega predpogoja je EU kljub manjši vključenosti v praktično uvedbo decentralizacije odigrala pomembno vlogo (Marko 2005, 32). Decentralizacija oz. lokalna samouprava predstavlja ustavno kategorijo, poleg katere je enostopenjska decentralizacija izbrana kot optimalen model, ki ne ogroža unitarnega karakterja države (Siljanovska v Mitrevska 2009, 148).

Republika Makedonija je začela proces decentralizacije in da bi dosegla ta cilj, je 1996 leta

²³ Samo albanska skupnost izpolnjuje 20% delež prebivalstva v RM.

²⁴ Službeni jezik, ki ga Republika Makedonija uporablja v mednarodnih odnosih pa je zgolj makedonski jezik, pisava pa cirilica (Ohridski sporazum, 7. čl.).

²⁵ Makedonija je dobila status kandidatke za članstvo v EU decembra 2005.

podpisala Evropsko listino za lokalno samoupravo in jo ratificirala 1997. V takšnih zakonskih okvirjih lokalne samouprave Albanci niso bili zadovoljni, zato se začne proces decentralizacije po podpisu Ohridskega sporazuma, ki naj bi pomenil rešitev težav, ki so privedli do konflikta. Kot del izvajanja sporazuma, in s tem predvidene obveznosti, so v parlamentu sprejeli:

- nov, revidiran Zakon o lokalni samoupravi (januarja 2002),
- Zakon o teritorialni organizaciji, s katerim so bile definirane občinske meje (junij 2004),
- Zakon o fiskalni decentralizaciji, s katerim se predvideva prenos pristojnosti povezanih s financiranjem občin (julij 2004) (Mitrevska 2009, 162-163).

Razvoj decentralizirane oblasti, se prav tako pokaže v varnostnem sektorju. Poleg točke 3.3. Ohridskega sporazuma, je v členu 4 aneksa B zapisano, da so lokalni načelniki policije izvoljeni s strani občinskega sveta, s strani liste kandidatov, ki jih predloži Ministrstvo za notranje zadeve (Ohridski sporazum 2001). Namen teh sprememb je:

- da se povečajo pristojnosti prebivalstva v civilnem nadzoru nad delom policije,
- da se vzpostavi zaupanje med prebivalstvom in varnostnim organi.

Eden glavnih členov sporazuma, točneje del v katerem so definirana osnovna načela na katerih temelji dokument govori, da ne obstajajo teritorialne rešitve za etnična vprašanja. Vendar, kljub temu je bil etnični kriterij ključen pri kreiranju novih občinskih meja in zaradi katerih so bile občine razdeljene na makedonske in albanske. Število občin, v katerih večinsko prebivalstvo predstavljajo ostale etnične skupine, pa je bilo drastično zmanjšano, točneje je to število zanemarljivo (Cvetanova v Mitrevska 2009, 163).

Podobno mišljenje je podano s strani Albancev, da ima zaradi multietničnega karakterja v državi, reforma lokalne samouprave dve paralelni dimenziji: etnično in politično-demokratsko, ki pa naj si ne nasprotujeta, vendar naj se dopolnjujeta. Glavni izziv decentralizacije je, kako upravljati sodelovanje med centralno in lokalno oblastjo. Večinsko prebivalstvo postaja manjšinska skupina v nekaterih občinah, kot na primer etnični Makedonci, ki živijo v Tetovem (Mehmeti v Mitrevska 2009, 163).

4.1.4 Posebni parlamentarni postopki

Ohridski sporazum v poglavju 5 ureja Posebne parlamentarne postopke. V členu 5.2 je

zapisano, da zakoni, ki se direktno nanašajo na kulturo, uporabo jezikov, izobraževanje, osebne dokumente in uporaba simbolov, kot tudi zakoni o lokalnem financiranju, lokalnih volitvah, glavnem mestu Makedonije-Skopje in občinskih meja, morajo imeti večino pri glasovanju članic, ki trdijo da pripadajo skupini, ki ne predstavlja večinskega prebivalstva v Makedoniji (Ohridski sporazum 2001). Prav tako sporazum nudi novo rešitev pri zagotavljanju pravice veta. Oblikoval se je Odbor za odnose med skupinami, ki deluje v parlamentu in ga sestavljajo Makedonci, Albanci, Turki, Vlahi, Romi, Srbi in Bošnjaki. Odbor odloča in daje predloge o zakonih, o katerih se parlament na seji ne more odločiti, ali je potrebno dvojno glasovanje, ali uporaba Badinterjeve večine²⁶ (Mitrevska 2009, 164).

4.2 Izzivi po Ohridskem sporazumu

Profesor Ljubomir Frčkovski, eden največjih poznavalcev narave in značilnosti Ohridskega sporazuma, saj je sodeloval pri njegovem nastajanju kot svetovalec trdi, da je Ohridski sporazum spremenil potek razvoja makedonske zgodovine. Sporazum ocenjuje kot politični akt, ki je oblikoval politični sistem, ki temelji na določilih Ohridskega sporazuma.

Politični sistem temelji na osnovnih treh točkah:

- Širjenje uporabe jezika manjšinskih etničnih skupin, zato se natančneje definira uporaba jezikov in odnosi večinskega in manjšinskega jezika. Temu sledi princip izgradnje identitete, vendar ne simetrična jezikovna federalizacija.
- Natančni načrt za pravično zastopnost pripadnikov manjšin.
- Lokalna demokracija oz. lokalna samouprava (Mitrevska 2009, 164-165).

Frčkovski v svojih ocenah o sedemletnih rezultatih Ohridskega sporazuma zapiše da:

- široka mednarodna skupnost rezultate oceni kot najuspešnejše v regiji in kot dogovor, ki gradi in ne omejuje države,
- so s tem porazil prvotne skeptične podpisnike, ki sporazuma niso podpisali. Ta jasno ne dovoli vlade »po Badinterju« in širjenja potrebe po jeziku izven ustavnega člena,
- je to injekcija za integriranje Makedonije v EU.

Ohridskemu sporazumu, pri redefiniranju makedonske politične oblasti z osnovnim ciljem,

²⁶ Badinterjeva večina v osnovi pomeni, da ni dovolj večina v parlamentu, ampak je potrebna tudi večina med predstavniki manjšin. Badinterjeva večina naj bi se uporabljala tudi pri sprejemanju odločitev na lokalni ravni.

preciziranje multietnične ureditve in zmanjšanje medetničnih tenzij v RM, vsekakor manjka teoretična podlaga, ki bi bila rezultat predhodno izvedene analize in ne rezultat nasilja, kjer se politična elita pod vplivom oboroženega konflikta, znajde v zanki, saj je iskala hitro rešitev za prekinitev nasilja (Cvetanova v Mitrevska 2009, 165-166).

Ne bi bilo napačno, če bi rekli, da bi bil sam oborožen konflikt pozabljen hitreje, kot pravno-politične spremembe, ki so sledile, neodvisno od tega, ali so te povzročile nezadovoljstvo ali zadovoljstvo etničnih skupin. Dejstvo je, da prebivalci velikokrat izjavijo v anketah, da Makedonija ni več ista, spremenili so se ljudje, njihovi pogledi in njihovo obnašanje (Simoska v Mitrevska 2009, 166).

Podatki dobljeni iz raziskave iz leta 2005, ki jo je izvedel Inštitut za sociološke in politično-pravne raziskave, izražajo različno percepcijo o sporazumu, ki so pogojeni z etnično pripadnostjo. Stališča makedonske in albanske populacije, so najjasnejše predstavljeni. Med Makedonci tako npr. prevladuje stališče, da je podpis Ohridskega sporazuma samo preprečil vojno in da ni bilo doseženega nič drugega. Med Albanci pa dominira stališče, da je s podpisom sporazuma dosežen izboljššan odnos do manjšin. S podobnimi stališči implementacijo sporazuma opisuje tudi največja albanska politična stranka DUI Ermira Mehmetija, v smislu, da implementacija sporazuma predstavlja osnovo za proces demokratizacije multietničnega prebivalstva Makedonije, zato ta proces se sme biti prekinjen pod nobenim pogojem. Zaključimo lahko, da se pozitivne in negativne ocene o sprejetju in implementaciji sporazuma razlikujejo odvisno od etnične pripadnosti analitikov. Vendar pa obstaja splošno strinjanje, da sprejetje in implementacija sporazuma gradi in ne razgrajuje državo (Mitrevska 2009, 166).

5 MAKEDONIJA PO OHRIDSKEM SPORAZUMU/ DANES

Za Makedonijo in za širše območje Zahodnega Balkana, je razglasitev neodvisnosti Kosova in ustvarjanje nove države 17.2.2008, pomenila zadnji korak k razpadanju SFRJ in novo poglavje v zgodovini tega območja in celotni mednarodni skupnosti. Ta poslednja faza v politični zgodovini SFRJ je potrdila teorijo, ki jo je predložil Adam Michnick, da je nacionalnem zadnja faza komunizma. Z realizacijo političnega, ideološkega in zgodovinskega cilja kosovskih Albancev v Makedoniji, ki mejijo na Kosovo, se je ponovno pojavilo

vprašanje, kakšen vpliv bo imela novonastala država na varnostno in politično situacijo v Makedoniji in njeni neposredni bližini, kjer živi albansko prebivalstvo (Južna Srbija, Črna Gora, Grčija). Ideja, da neodvisnost Kosova ni končen cilj Albancev in s tem tudi ni končen cilj jugoslovanske krize, ampak je cilj Albancev, vključiti vsa ozemlja, na katerih živijo Albanci – Velika Albanija. Ta misel je še posebno razvita v državah, ki so pokazale dvom in so bile proti obstoju Kosova kot države. Zaradi močne albanske manjšine je bilo to vprašanje v zadnjih letih še posebno aktualno v Makedoniji in kljub izbruhu nasilja v prvi polovici leta 2001, razlogi za nastanek konflikta vse do danes še niso odstranjeni. To se je pokazalo marca in aprila 2008, ko je makedonska Vlada preživela politično krizo, ki je bila rešena samo z razpisom ponovnih parlamentarnih volitev. Razlog, ki ga je ponudila DPA, za izstop iz vladne koalicije je bil, nespoštovanje pravic etničnih manjših, kar predstavlja splošno pritožbo albanskih strank, proti makedonski državi. Dodatna prepreka pri politični stabilizaciji in post-konfliktni obnovi odprtih vprašanjih Ohridskega sporazuma in integraciji v Evroatlantsko varnostno organizacijo, se je zgodila na NATO vrhu v Bukarešti 2008, saj Makedonije niso povabili k priključitvi²⁷ (Grizold in Mitrevska 2009, 177-179).

Močan vpliv Albanije je še vedno močno prisoten pri odnosu albanskih strank v makedonskem parlamentu. Albanski predsednik vlade Sali Berisha je namreč predlagal, da se Makedonija in Albanija združita v eno državo. V Makedoniji na ta predlog še ni bilo resnih uradnih odzivov, verjetno tudi zato, ker ni težko ugotoviti, da bi na ta način Makedonci postali le manjšina v večji, združeni državi. Zaradi notranjepolitičnih razmer makedonski državni uradniki ideje albanskega premiera ne želijo komentirati. Albanske stranke v makedonskem parlamentu imajo namreč pomembno vlogo in od makedonske vlade vztrajno zahtevajo izpolnjevanje različnih zahtev. Menduh Thaqi (DPA) je na seji avgusta 2009, še preden je nezadovoljen s politiko vlade umaknil svoje poslance iz parlamenta, makedonsko vlado opozoril, da bo od premiera Albanije Salija Berisha zahteval, naj Albanija vložijo veto na sprejem Makedonije v zvezo NATO. Vendar Vlada Nikole Grujevskega odločno zavrača kakršnekoli nove pogovore o ponovnem urejanju odnosov med Makedonci in Albanci. Prav tako je bil v parlamentu zavržen amandma Imera Selmania (ND), ki je zahteval uvedbo albanskega jezika kot uradnega jezika na celotnem ozemlju. Večina albanskih politikov namreč še zmeraj zahteva, da je potrebno Makedonijo oblikovati kot državo dveh narodov,

²⁷ Albanija, Hrvaška in Makedonija bi sicer po načrtih zveze NATO morale biti skupaj sprejete v zvezo, vendar je Makedonija v zadnjem trenutku «izpadla» zaradi grškega veta oziroma spora zaradi imena države, ki traja že vse od osamosvojitve Makedonije leta 1991.

torej kot nekakšno federacijo ali konfederacijo, nekateri med njimi pa še zmeraj aktivno propagirajo ustvarjanje velike države albanskega naroda oziroma »Velike Albanije« Makedonija mora do 15. septembra sprejeti še dva systemska zakona, da bi lahko s prvim januarjem dobila zeleno luč za brezvizni shengenski režim za svoje državljane pri vstopu v države EU, teh zakonov pa brez podpore albanskih strank ne bo mogoče doseči (Mekina, 2009).

6 ZAKLJUČEK

V prvi polovici leta 2001 se je Republika Makedonija soočila z oboroženimi aktivnostmi albanskih ekstremističnih skupin na delu njenega ozemlja, ki so »oazo miru« sredi balkanskih vojn spremenile v »sod smodnika« ter jo pripeljale na rob državljanske vojne. Medetnični konflikt je ogrozil ozemeljsko integriteto in suverenost države, življenje in varnost njenih državljanov in njihove pravice, kakor tudi mir v širši regiji. Prav tako je bila vladavina prava na celotnem ozemlju pod vprašajem. Večinski, makedonski narod je menil, da so krizo zakrivili kosovski Albanci, ki so izvedli agresijo nad Makedonijo, oziroma, da naj bi albansko prebivalstvo v Makedoniji izvršilo agresijo nad lastno državo. Dejstvo je, da je bila kriza motivirana s Kosova in je imela kosovska kriza za posledico izbruh medetničnih spopadov v Makedoniji, vendar je bilo veliko upornikov tudi makedonskih državljanov. Razlogov za krizo je bil torej skupek tako notranjih kot tudi zunanjih virov ogrožanja, ki so bili spodbujeni predvsem s politično krizo v državi in regiji.

Skozi diplomsko nalogo sem tudi ogovorila na svoje raziskovalno vprašanje, ki se je glasilo: *Kakšen je bil odziv makedonske strani na napad albanskih skrajnežev in kako sta k reševanju konflikta pristopili sprti strani in kako mednarodna skupnost.*

Pod pritiskom mednarodne skupnosti so se začela pogajanja, ki so se 13. avgusta 2001 končala s podpisom Ohridskega mirovnega sporazuma. Z Ohridskim sporazumom je bil predviden določen proces političnih reform v državi, ki so Albancem zagotavljale zahtevane pravice tudi v makedonski ustavi. Nasilje tudi po podpisu Ohridskega sporazuma ni prenehalo, začel pa se je proces sprejemanja reform, ki jih je predvidel sporazum. Izmed teh reform so bile najpomembnejše, sprememba preambule k ustavi oz. brisanje navedbe, da je »Makedonija država Makedoncev in njenih narodnosti«, priznanje albanskega jezika za drugi

uradni jezik, ki ga lahko uporabljajo kot uradnega na tistem območju, kjer albanska populacija presega 20 %, vzpostaviti takšno razmerje zaposlenih v policiji, ki bo odražalo dejansko, etnično strukturo prebivalstva in decentralizacija oblasti, ki bi Albancem omogočila večjo avtonomijo na področjih, kot so kultura, izobraževanje, zdravstvo ipd.

Mednarodna skupnost, v kateri so ključno vlogo odigrali: Nato, EU in OVSE, ni igrala odločilne vloge zgolj pri podpisu Ohridskega sporazuma, ampak tudi pri njegovi implementaciji. Glavni cilj mednarodne skupnosti je bil nadaljevanje mirovnega procesa, določenega z Ohridskim sporazumom. Vloga mednarodne skupnosti, je bila deljena na civilno oz. politično ter vojaško. Vojaške naloge je prevzela misija zveze Nato, civilne oz. politične naloge pa je koordinirala EU. Opazovalna misija OVSE v Makedoniji pa je razširila svoj mandat in povečala zmogljivosti v skladu z novimi pristojnostmi, ki jih je dobila na podlagi Ohridskega sporazuma. Koordinacijsko telo za pomoč in nadzor implementacije Ohridskega sporazuma je vodil posebni odposlanec EU, François Léotard.

Delovanje mednarodne skupnosti pa je bilo v času pogajanj zelo pristransko, saj so v večji meri podpirali interese albanske skupnosti v Makedoniji. O vplivu mednarodne skupnosti na vladne odločitve v času nemirov in pri oblikovanju mirovnega sporazuma govori tudi dejstvo, da se je ONV po podpisu prelevila v politično stranko DUI in leta 2002 stopila v vladno koalicijo, torej, ljudje, ki so vodili nemire, so z Ohridskim sporazumom pridobili moč.

Večina političnih nesoglasij v državi skozi strankarska preigravanja pridobi etnični predznak, kar vpliva na kvaliteto odločitev, ki so sprejete na najvišji strankarski ravni. Albanske stranke pa prav tako izrabljajo možnost, kot jih ponuja zamisel Badinterjeve dvojne večine v parlamentu. Prav tako grožnje, s strani albanskih političnih strank, s ponovitvijo nemirov in ponovnim aktiviranjem albanskih ekstremistov niso redkost pri doseganju političnih zahtev. V obdobju implementacije sporazuma so se začele dogajati spremembe, vendar temeljni problemi še vedno ostajajo.

Sporazum je po moji oceni vzpostavil mir, vendar v državi še vedno vlada splošno nezadovoljstvo, ki je posledica ne samo krize, ampak predvsem revščine, katastrofalnih socialnih razmer in kvazi demokratičnih institucij, ki so vse prej kot v skladu z institucijami demokratičnega Zahoda.

7 LITERATURA

1. Brunnbauer, Ulf. 2002. *The implamantation of the Ohrid agreement: Ethnic Macedonian Resentments*. Dostopno prek: <http://www.ecmi.de/jemie/download/Focus1-2002Brunnbauer.pdf> (11.september 2009).
2. Bučkovski, Vlado. 2009. Naporite na makedonskata država za razreševanje na konfliktot. V *Prevenција i menađiranje na konflikti »Slučaj Makedonija«*, ur. Petar Atanasov in Vlatko Cvrtila, 117-131. Skopje: Fundacija Institut otvoreno opšestvo vo Makedonija.
3. Concordia/FYROM. Dostopno prek: <http://www.consilium.europa.eu/showPage.aspx?id=594&lang=sl> (11. september 2009).
4. European Defence. 2005. *County conflict briefings*. Dostopno prek: <http://www.european-defence.co.uk/> (11. september 2009).
5. Grizold, Siniša Tatalović in Vlatko Cvrtila, ur. 1999. *Suvremeni sistemi nacionane sigurnosti*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
6. Grizold, Anton in Rok Zupančič. 2008. Analiza konflikta v Makedoniji. *Teorija in Praksa* 3-4: 324-344.
7. Grizold, Anton in Marina Mitrevska. 2009. Analiza i zaključok za konfliktot vo Makedonija. V *Prevenција i menađiranje na konflikti »Slučaj Makedonija«*, ur. Petar Atanasov in Vlatko Cvrtila, 173-203. Skopje: Fundacija Institut otvoreno opšestvo vo Makedonija.
8. HIIK. 2002. *Conflict Barometer 2002*. Dostopno prek: http://hiik.de/en/konfliktbarometer/pdf/ConflictBarometer_2002.pdf (11. september 2009).
9. ICG. 2001a. *Europe Report N°113. Macedonia: The Last Chance for Peace*. Dostopno prek:http://www.crisisgroup.org/library/documents/report_archive/A40031820062001.pdf (11. september 2009).
10. --- 2001b. *Europe Report N°109. The Macedonian Question: Reform or Rebellion*. Dostopno prek: http://www.icg.org//library/documents/report_archive/A400268_05042001.pdf (11. september 2009).
11. ISIS. 2003. Operation Concordia and Berlin Plus: NATO and the EU take stock. *Nato Notes*, 8. december. Dostopno prek: <http://www.concordantia.com/sfm2007>

- /files/Literature/Foreign%20Policy/fyROM%20assessment%20short.pdf (13. januar 2006)
12. Ismanovski. Sandra. 2008. *Terorizam ili borba za prava*. Skopje: Fundacija Institut otvoreno opšestvo vo Makedonija.
 13. Kulevska. Jana. 2007. *Angažiranost mednarodne skupnosti v Makedoniji in odziv lokalnega prebivalstva (študije primerov mirovni operacij od leta 1992 do 2005)*. Magistersko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
 14. Mekina. Igor. 2009. Velika Dardanija namesto Makedonije. *Mladina*, 30. avgust. Dostopno prek: http://www.mladina.si/dnevnik/30-08-2009-velika_dardanija_namesto_makedonije/ (11. september 2009).
 15. Mitrevska, Marina. 2009. Prevenција i razreševanje na konfliktot vo Republika Makedonija. V *Prevenција i menađiranje na konflikti »Slučaj Makedonija«*, ur. Petar Atanasov in Vlatko Cvrtila, 58-164. Skopje: Fundacija Institut otvoreno opšestvo vo Makedonija.
 16. NATO. 2001a. *Opeartion Essential harvest*. Dostopno prek: <http://www.nato.int/fyrom/tfh/home.htm> (11. september 2009).
 17. --- 2001b. *Operation Allied harmony*. Dostopno prek: <http://www.nato.int/fyrom/#ah> (11.september 2009).
 18. --- 2001c. *Operation Amber fox*. Dostopno prek: <http://www.nato.int/fyrom/#ah> (11. september 2009).
 19. Ohridski sporazum. 2001. Dostopno prek: http://faq.macedonia.org/politics/framework_agreement.pdf (11. september 2009).
 20. OSCE Mission to Skopje. *Confidence building*. Dostopno prek: <http://www.osce.org/skopje/> (11. september 2009).
 21. Pirc. Klemen. 2005. *Analiza vojne na Hrvaškem*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
 22. Pirjevec. Jože. 2003. *Jugoslovanske vojne 1991-2001*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
 23. *Proxima/FYROM*. Dostopno prek: <http://www.consilium.europa.eu/showPage.aspx?id=584&lang=sl> (11. september 2009).
 24. RFE/RL. 2001. A breakthrough in Macedonia? *Balkan Report 5(38)*. Dostopno prek: <http://www.rferl.org/reports/balkan-report/2001/06/38-010601.asp> (11. september 2009).

25. Stenšak. Damijan. 2005. *Reševanje kosovskega konflikta s strani najrelevantnejših akterjev mednarodne skupnosti*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
26. Vodeb. Larisa. 2002. *Prispevek teoriji etničnosti k obravnavi etničnih konfliktov*. Magistersko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
27. *Zakon o obrambi Republike Makedonije*. 1992. Dostopno prek: **Error! Hyperlink reference not valid.** (11. september 2009).